

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ*Подано авторське визначення поняття “стратегічне планування”.**Проаналізовано основні стадії стратегічного планування та різні підходи до розробки стратегії регіонального розвитку*

Постановка проблеми. Пошук нових шляхів комплексної і довгострокової дії на соціально-економічні процеси з урахуванням сучасних тенденцій національного і світового розвитку актуалізує необхідність дослідження методології формування стратегії підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Стан вивчення проблеми. Важливим напрямом роботи в управлінні розвитком регіону є теоретичне обґрунтування методологічних основ розробки та реалізації стратегії економічного розвитку, що в кінцевому підсумку сприятиме розкриттю потенціальних можливостей зростання, формуванню цільових орієнтирів у вирішенні складних економічних і соціальних питань окремої території.

Мета. Метою даної роботи є дослідження сучасних тенденцій економічного розвитку та їх вплив на підвищення конкурентоспроможності регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню складних проблем державного регулювання економіки регіонів присвячені праці провідних вітчизняних учених економістів, спеціалістів-практиків: В.Ф. Беседіна, З.В. Герасимчук, Ю.В. Гончарова, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, А.О. Єпіфанова, Ю.М. Краснова, В.С. Коломийчука, А.Г. Мазура, А.С. Музиченка, В.І. Пили, В.А. Поповкіна, Д.М. Стеценка, В.П. Удовиченка, О.С. Чмир, М.Г. Чумаченка та інших.

Викладення основного матеріалу дослідження. Стратегічне планування розвитку території сьогодні розглядається як один із найбільш перспективних та ефективних механізмів реалізації довгострокової регіональної політики в умовах посилення самоорганізації територіальних громад різних рівнів. Пошук ефективних моделей регіонального (територіального) соціально-економічного розвитку визначає необхідність використання стратегічного планування на всіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування для пошуку найбільш оптимальних стратегій регіонального розвитку, з врахуванням пріоритетів, визначених Стратегією економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки”, “Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2015 року”, Законом України “Про стимулювання розвитку регіонів”. Створення та збереження якісного середовища життєдіяльності людини є важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства і має стати одним із основних розділів довгострокової стратегії розвитку України та її регіонів. [3]

Стратегічне планування соціально-економічного розвитку території (регіону, району, міст, селищ, сільських населених пунктів) розглядається як науково обґрунтоване та практично орієнтоване прогнозування розвитку, яке передбачає визначення напрямків і параметрів розвитку територій, їхньої економіки, екології і соціальної сфери, заходів щодо реалізації намічених програм та проектів, засоби та шляхи їхнього досягнення на довготермінову перспективу.

Стратегічне планування регіонального розвитку має такі стадії:

- 1) розроблення концепції регіонального розвитку;
- 2) обґрунтування важливих пропозицій;
- 3) формування системи цільових програм. [2]

Слід наголосити, що важливою умовою для досягнення суспільно значимих результатів є застосування саме стратегічного підходу як до прогнозування соціально-економічного розвитку територій на різних рівнях управління на основі оптимального поєднання та узгодження загальнодержавних та регіональних інтересів, так і до

планування території з метою визначення стратегії використання територіального ресурсу на різних рівнях управління на перспективу. У цьому контексті можна говорити про взаємозалежність та взаємопов'язаність стратегічного прогнозування і планування розвитку та стратегічного планування території. [3]

Аналіз різних підходів дослідників до розробки стратегії регіонального розвитку дозволив виділити чотири групи, що розрізняються за принципами, і факторів, які враховуються при проведенні стратегічного аналізу.

Першу групу складають дослідження в області стійкого розвитку регіональної економіки в умовах становлення відносин між Центром і регіонами, розвитку нормативно-правової бази і механізмів бюджетно-податкового регулювання регіонального відтворення. Локалізація й тіснота економічних і соціальних зв'язків усередині регіону визначають специфічні особливості регіонального відтворення й сукупність пропорцій, що формуються. У регіональному відтворенні представлені певною мірою всі стадії відтворення матеріальних благ і послуг, а міжрегіональні зв'язки доповнюють внутрішньорегіональні цикли. Отже, можна говорити про завершеність і відносну самостійність регіонального відтворювального процесу. [1] Цей підхід багато в чому заснований на зарубіжному досвіді, оскільки проблема стійкого розвитку соціально-економічних систем розглядається як одна з глобальних проблем сучасності, продекларована на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992). Проте термін “стійкий розвиток” не має однозначного тлумачення серед дослідників і практиків.

Одні пропонують пошук резервів регіональної стійкості вести за рахунок внутрішніх чинників, таких як інвестиційний клімат, фінансові і соціальні пропорції регіонального відтворення, управління природними ресурсами. Зазначений підхід до проблеми регіонального розвитку висуває на перше місце процес планування, ухвалення рішень і контролю над реалізацією регулювання економіки регіону в певних рамках її стійкості.

Інші автори для подолання нерівномірного розвитку українських регіонів, ліквідації диспропорцій і стабілізації регіональної економіки, розвитку її соціальної інфраструктури пропонують враховувати чинник економічної стійкості регіону і управління цим процесом. Економічна стійкість подається тут як система, в якій регіон є одним з рівнів, а його економіка – підрівнем. Функціонування системи стійкості регіону задається рядом умов, зокрема рівновагою і відкритістю його економіки, відносинами з Центром, пропорційністю розвитку в ньому окремих секторів.

Ще одна група дослідників трактує стійкий розвиток як економічне зростання, що забезпечує задоволення матеріальних і духовних потреб як сьогодення, так і майбутніх поколінь при збереженні рівноваги екосистем, що історично склалися. Проте в такому тлумаченні не є очевидною вимога збалансованого розвитку природи, населення, економіки або, точніше, оптимального поєднання інтересів населення, бізнесу, влади і задовільного стану навколишнього середовища.

В рамках першого підходу необхідно виділити ще один напрям дослідження проблем соціально-економічного розвитку регіонів, який базується на стабілізації цього процесу. Причому акценти стабілізації розставляються по-різному: у одних стійкий розвиток – це стабільний соціально-економічний розвиток, що не руйнує своєї природної основи, у інших – це стабільне поліпшення якості життя населення в тих межах

господарської смності біосфери, перевищення яких призводить до руйнування природного механізму регуляції довкілля і до глобальних змін у ньому). Приведемо деякі визначення стійкого розвитку:

1. екологічна турбота, що сполучається з розвитком;
2. поліпшення якості життя людини одночасно зі збереженням здатності підтримки екосистем;
3. розвиток, заснований на принципі межгенераційного, тобто передача в спадщину того ж чи удосконаленого внеску ресурсів, міжвидовій і міжгруповій рівності;
4. розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління без нанесення збитку, можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби;
5. екологічні "поруччя", що направляють розвиток;
6. зміна в споживчих зразках убик доброякісних продуктів і зрушення в інвестиційних зразках убик підвищення ролі екологічного капіталу;
7. процес, що прагне до прояву більш високого життєвого рівня.

Загалом з поняттям "стійкий розвиток" асоціюються поняття про розвиток збалансований, стабільний, сталий (останній прийнято вживати на сьогодні в Україні). [2] Його авторами обґрунтовується необхідність відновлення планових засад в економіці на індикативній основі, знаходження оптимальної комбінації підприємницьких інновацій і державного регулювання економіки на рівні регіонів. Стратегічну роль в становленні планомірного розвитку при цьому, на думку авторів даного підходу, відіграє стабілізація відносин власності, державні інвестиції і ліквідація неплатежів.

Сама стабілізація в рамках даного підходу характеризується як стійко-рівноважний стан економіки регіону, із зниженням темпів падіння виробництва і їх фіксацією, з досягненням стабільності цін, доходів. Крім того, не виключається також розгляд стабілізації як чинника підвищення стійкості розвитку регіону і як проміжної мети цього процесу. З таким підходом важко погодитися. Ми розділяємо позицію ряду дослідників, які стверджують, що поняття стійкості і стабільності нетотожні, оскільки стабільність розвитку системи визначається динамікою показників, а не індикаторами її статичного стану (система може мати стабільно нестійке положення).

Не відкидаючи підхід до розвитку регіону на основі принципу стійкості, слід зазначити обмеженість в його трактуванні, виражену в акценті на державному регулюванні соціально-економічних процесів, а не на економічних механізмах самоврядування в регіонах. При цьому стратегічна дія держави спрямована лише на процеси регіонального відтворення і обмежується досягненням лише поточної стабілізації. Крім того, авторами не враховуються ресурсна база і чинник системності очікуваних результатів.

Друга група підходів до дослідження питань становлення стратегії регіонального розвитку заснована на аналізі нерівномірності і незбалансованості процесів відтворення в українських регіонах. Предметом вивчення тут виступає можливість розширення об'ємів регіонального випуску разом із зростанням у сфері виробництва і споживання, збільшенням приватних інвестицій і підвищенням рівня життя. Підкреслюється, що на тлі позитивних тенденцій (девальвації і посилення бюджетних відносин) відбувається стагнація у сфері регіональних інвестицій, особистих доходів і накопичень. Стратегія регіональних реформ тут багато в чому визначається структурними пропорціями між виробництвом, імпортом ресурсів і експортом продукції за межі регіону, споживанням і накопиченням в ньому. Ключовою проблемою в такому контексті виступає стагнація внутрішньорегіонального попиту. Неоднаковий розвиток продуктивних сил між українськими регіонами

обумовлює нерівномірність в них процесів виробництва, споживання, накопичення і інвестування, а також відставання у рівні інвестицій і якості життя. Досягнення збалансованості, на думку авторів, прискороє розвиток економіки регіону на основі становлення стратегічних; цілей регіональної економічної політики, що проводиться урядом. Дана політика є реалізацією принципу субсидіарності у фінансових відносинах регіонів з Центром, а також у делегуванні частини економічних повноважень на регіональний рівень. Але разом з критиками даного підходу задамося питанням: чи можливо в принципі забезпечити саме збалансований розвиток регіону? В умовах обмеженості ресурсів і необхідності вибору пріоритетів (що ініціюють нові диспропорції) в розвитку досягти цього практично неможливо, хоча прагнути в майбутньому до цього можна.

Третя група підходів до дослідження стратегії регіонального соціально-економічного розвитку заснована на аналізі системи бюджетно-фінансових і інвестиційно-кредитних чинників цього процесу. На думку ряду авторів, з розвитком ринкових відносин у вітчизняній економіці поглибилася внутрішньорегіональна і міжрегіональна диференціація економічного розвитку, стали інтенсивнішими і швидкодійними виробничо-комерційні зв'язки та товарно-грошовий оборот у регіонах. Звідси в регулюванні економіки регіону на перше місце висуваються важелі управління регіональною банківською системою і бюджетним процесом.

Суб'єктивні й адміністративні чинники регулювання інвестицій і кредиту в регіоні перешкоджають становленню ринкових механізмів фінансування його соціально-економічного комплексу. Аналіз показав, що регіональний механізм регулювання інвестиційної діяльності містить комплекс інструментів економічної дії на матеріально-технічну базу інвестиційного процесу, на соціально-економічні відносини, що реалізуються в ньому, на функціонування об'єктів інвестиційної інфраструктури. Структура регулювання інвестиційної діяльності в регіоні передбачає становлення програм залучення і розміщення коштів, формування інвестиційного клімату в регіоні, мотивацію і стимулювання інвестування тощо.

Аналізуючи роботи вітчизняних і зарубіжних економістів, присвячених регіональній специфіці бюджетно-податкової реформи на прикладі України, як основні фактори можна виділити розвиток ефективних бюджетно-податкових відносин між Центром і регіонами, становлення стійкої бази оподаткування регіону, приведення в структурну відповідність доходів і витрат регіональних, бюджетів. Іншим чинником виступає посилення соціальної спрямованості реформування економіки регіону за рахунок позабюджетних чинників. До їх числа можна віднести розвиток регіональної страхової системи, становлення недержавних пенсійних фондів.

Не зважаючи на важливість системного підходу до управління інвестиційно-кредитною сферою регіону, необхідно відзначити деяку однобокість такого підходу, його методологічну орієнтованість на аналіз процесів у сфері виробництва і споживання (фінансові взаємозв'язки та перерозподіл фінансових фондів) регіону. У його рамках значна увага приділяється суб'єктивним сторонам розвитку регіональної економіки – становленню системи державних капіталовкладень і гарантій. Важливість дослідження позабюджетних чинників регіонального розвитку в рамках даного підходу не заперечує єдності двох його сторін: фінансово-економічної і соціальної. Концентрація уваги на ролі фінансових взаємозв'язків як провідника або каталізатора регіональних перетворень відтіняє соціальну спрямованість економічних реформ. Зростання в різних сферах регіонального відтворення

виробництва і ефективний розвиток соціальної сфери вимагають узгодження інтересів, цілей і форм дії на різні процеси у сфері регіонального відтворення.

Четверта група підходів до дослідження регіонального розвитку містить комплексний аналіз дореформеного і зарубіжного досвіду становлення програмних засад ринкових реформ, у тому числі і на рівні регіону. Якщо економічне програмування на початковому етапі реформ розглядалося крізь призму заперечення "запрограмованості" радянської економіки як загальної форми господарських зв'язків, то з розвитком реформування економіки воно все більше набуває характеру комплексної дії на економіку, що відображає імперативи розвитку суспільного відтворення і стратегічні цілі соціально-економічної політики.

Надання планомірного характеру ринковим перетворенням також розглядалося в роботах дослідників регіональних особливостей реформ з позиції зарубіжного досвіду використання програмного впливу. Стосовно стратегічного регулювання соціально-економічного розвитку регіону програмна дія в роботах зарубіжних дослідників базується на стабілізуючому впливі індикативного планування. При цьому слід зазначити, що зарубіжні підходи до реалізації програмної дії орієнтовані на відкриті і прозору ринкову економіку, з високою ефективністю державного перерозподілу доходів, оптимістичним настроєм платників податків, стійкістю господарських зв'язків і сформованим інформаційно-правовим середовищем. В той же час стосовно вітчизняних особливостей мова йде про маловивчені підходи до становлення планомірних засад в специфічних умовах реформ у пострадянських економіках. Це дає привід для пониження ролі вітчизняних прогнозів і програм економічного розвитку, частково через їхню упередженість (на догоду політичній кон'юктурі), частково через відірваність від соціально-економічних потреб і можливостей регіонів.

Аналіз підходів до дослідження програмних засад у стратегічній дії на хід регіональних реформ показав, що загальним моментом тут виступає потреба в економічному програмуванні для пом'якшення входження регіону в ринкове середовище, що супроводжується нерівномірністю відтворювальних процесів, несформованістю державного регулювання, нерозвиненістю механізмів соціального захисту. Довгострокова програмна дія виступає особливою формою забезпечення структурних перетворень в економіці регіону, обмежувачем негативних наслідків неврегульованості розподілення економічних повноважень між Центром і регіонами, формою подолання їхнього депресивного стану.

Проте ряд авторів відзначає, що потреба у формуванні і реалізації форм програмної дії відповідає як загальноекономічним імперативам реформ, так і регіональній специфіці відтворення. У їхніх роботах підкреслюється необхідність становлення довгострокової перспективи дії держави на економіку регіону в рамках програмного методу, його стратегічної орієнтованості. А це можливо тільки при виробленні комплексного підходу до реалізації стратегії розвитку регіону з урахуванням суперечностей регіонального рівня соціально-економічних перетворень.

Підхід до становлення програмних засад впливу на процеси регіонального відтворення, як бачимо, має насамперед відповідати імперативу ринкових відносин і їх соціалізації, структурній перебудові економіки регіону. В той же час реалізація програмної дії на регіональний рівень економіки повинна спиратися на системну методологію дослідження суперечностей розвитку регіональної економіки, ув'язки цього процесу із загальнодержавними імперативами реформ – як економічних, так і соціальних.

Аналіз робіт зарубіжних економістів, присвячених методології і теорії регіонального розвитку, дозволяє зробити висновок про те, що підходи до даної проблеми є

специфічними для кожної країни, а форми і методи стратегії регіонального розвитку адекватні умовам того регіону або країни, в яких вони реалізуються. Проте очевидними є їхні загальні засади, що зводяться до такого:

– при зростанні актуальності регіонального рівня економічного розвитку посилюється потреба в державному регулюванні цього процесу, метою якого виступає підвищення ресурсного і виробничого потенціалу регіону, його економічного благополуччя;

– за допомогою фіскальної, тарифної або бюджетної політики Центр не нав'язує регіону певну виробничу структуру, а виходить з наявного господарського потенціалу регіону, його потреб в інвестиціях. Пріоритетними є економічні форми державної дії на економіку регіону, спрямовані на формування довгострокових програм розвитку підприємницької діяльності, конкурентного середовища, зростання споживання в регіоні;

– у країнах з розвинутою ринковою економікою гнучке використання шляхів стимулювання економіки регіону державою поєднується з виділенням пріоритетних стратегічних напрямів дії, залежно від зміни соціально-економічної ситуації в регіоні; це має на увазі узгодженість владних зусиль на державному і регіональному рівнях, спільність і несуперечність цілей і результатів державної дії на економіку на макро- і мікрорівні.

Аналіз поширених за кордоном теоретичних підходів до формування стратегії розвитку регіону дозволяє зробити висновок про те, що механічне копіювання зарубіжного досвіду державної дії на регіональний рівень економіки не принесе очікуваних результатів. При оглядово спільній структурі економічних і адміністративних форм дії на економіку регіону, середовище, в якому реалізується ця дія, так само як і його об'єктно-наочний зміст, різні. Отже, без аналізу цих аспектів розвитку регіонів, а також пріоритетів і ринкового потенціалу в регулюванні цього процесу неможливо визначити ефективні напрями і форми стратегічної дії на регіональне відтворення.

Отже, методологія дослідження стратегічних основ регіонального розвитку вимагає акцептації уваги на об'єктно-наочному змісті регіонального розвитку. Стратегічна дія на розвиток регіонального відтворення виступає об'єктом дослідження. Це дає змогу розглядати саме відтворення в регіоні як безперервний процес становлення і розвитку в ньому соціально-економічних відносин, взаємодії елементів, що їх створюють – суб'єктів регіональної економіки. Системність процесу відтворення дозволяє виділяти в ході дослідження різні сфери регіональної економіки – виробничу, фінансову, соціальну, розглядаючи об'єктивні процеси регіонального розвитку в кожній з них окремо й у взаємозв'язку. Необхідно відзначити, що системна і складноструктурна сутність регіонального відтворення породжує суперечливість розвитку економіки регіону, взаємопов'язаний і багатогранний характер стратегічної дії на неї.

Відзначимо, що стратегічним плануванням є особливий вид управлінської діяльності, який полягає в розробці стратегічних рішень, що передбачають висування таких цілей і стратегій поведінки об'єктів управління, реалізація яких забезпечує їх ефективне функціонування на довгострокову перспективу, швидку адаптацію до умов зовнішнього середовища, що змінюються.

Об'єктом стратегічного планування в загальному випадку виступає адміністративно-територіальна одиниця країни того чи іншого рангу (асоціація регіонів, регіон-суб'єкт держави, муніципальна освіта тощо).

Слід зауважити, що низький рівень використання інструменту планування території в процесі розробки стратегій регіонального розвитку залежить від таких основних та опосередкованих чинників:

• недостатній рівень використання комплексного, системного та інтегрованого підходу в процесі стратегічного

планування регіонального розвитку в системі “середовище-населення-господарство управління”;

- недооцінка значення планування території для стратегічного планування регіонального розвитку;

- свідоме ігнорування питань законодавчого врегулювання використання територій з метою збереження практики зловживань у сфері розподілу та використання земельних ресурсів;

- відсутність якісного складу фахівців, які входять до робочих груп, що працюють над розробкою прогнозних та програмних документів у регіонах, загроза вибору невідповідних потенціалу регіону стратегічних напрямків розвитку, відсутність практики стратегічного планування, пряме копіювання та дублювання програмних документів центральних органів влади;

- організаційні, інституційні проблеми, неузгодженість діяльності різних гілок влади в питаннях стратегічного планування, ситуативний характер стратегічного планування;

- відсутність системи контролю реалізації стратегії регіонального розвитку, оцінки її ефективності, нерозвиненість мережі аналітичних груп та незалежних аналітичних агенцій;

- проблеми нормативно-правового характеру, які потребують вирішення шляхом узгодження та внесення змін до чинних законодавчих актів;

- обмеженість фінансових ресурсів, що не дозволяє проводити роботи по створенню сучасних схем планування території, проводити їхнє корегування та оновлення.

На нашу думку, стратегія регіонального розвитку обов'язково має містити розділ, який би відображав територіальний аспект розвитку регіону на основі планування території. Такий підхід створює можливість визначення оптимальних шляхів досягнення довгострокових цілей з урахуванням територіальних можливостей та особливостей кожного регіону чи окремої самоврядної території, повнішого врахування загальнонаціональних, регіональних, місцевих пріоритетів, комплексного розвитку територій.

У стратегії регіонального розвитку обов'язковим компонентом має бути також графічний матеріал, який би відображав локалізацію проблемних ситуацій у розв'язку регіонів, напрямки трансформації територіальної структури та організації території, прив'язку найбільш перспективних проектів до конкретних територій тощо. [1]

Стратегічне планування покликане вирішити географічні, адміністративні, економічні і соціальні питання, які є тісно взаємопов'язаними і взаємозалежними. В цілому можна визначити стратегічне планування як процес, що приводить до створення довгострокового плану, покликаного забезпечити успішний соціально-економічний розвиток на даній території (у місцевому, регіональному, національному масштабі).

Стратегія є комбінацією бачення довгострокових стратегічних цілей і середньострокових пріоритетів (або конкретних завдань), пов'язаних в часовому контексті. Бачення (реалістичне очікування) має охоплювати період близько 20 років, довгострокові стратегічні цілі встановлюються приблизно на 10 років, а середньострокові пріоритети – на період не більше п'яти років.

Базовими принципами стратегічного планування, на яких ми ґрунтуємося, є такі:

- Партнерство населення, бізнесу, влади. Партнерство в процесі розробки і реалізації стратегії передбачає зацікавленість усіх сторін: представників усіх рівнів влади, різних інститутів громадянського суспільства, бізнес-асоціацій, найбільш активної частини населення регіону.

- Загальна відповідальність і об'єднання всіх учасників забезпечують широкий соціальний консенсус і суспільну підтримку стратегій і програм.

- Прозорість процесу означає, що рішення на всіх стадіях ухвалюються в рамках громадського обговорення при широкому висвітленні його результатів.

- Розробка стратегії як безперервний процес. Стратегія – гнучкий інструмент, який повинен постійно інтегрувати і враховувати зміни, що відбуваються в зовнішньому середовищі. Разом з тим стратегія повинна бути достатньо визначеною і зрозумілою, щоб її можна було проводити в життя. Тому вже розроблений стратегічний документ повинен піддаватися постійному моніторингу, аналізу і коректуванню.

- Необхідно слідувати ієрархії стратегічного планування. Стратегічні плани більш високого рівня стосуються питань ширшого масштабу і встановлюють рамки для конкретніших дій на низових рівнях, тоді як стратегічні плани на низових рівнях слід розробляти в рамках простору для маневру, передбаченого на більш високому рівні.

Головними перевагами стратегічного планування є:

- зв'язок поточних рішень з майбутніми результатами, організоване осмислення рішень (усупереч спонтанному прийняттю) з прогнозуванням їхніх наслідків;

- орієнтація на пошук альтернативних варіантів досягнення цілей, тобто допустимих цілей у межах визначених цілей та наявних обмежень;

- визначення можливостей і загроз, сильних та слабких сторін діяльності підприємства, врахування їх при встановленні цілей і формулюванні стратегії для забезпечення впливу на ці аспекти вже сьогодні;

- свідомо підготовка майбутнього і до майбутнього;
- розподіл відповідальності не лише між напрямками діяльності, а й між поточною та майбутньою діяльністю.

Переваги стратегічного планування не реалізуються самі по собі. Як кожне явище, стратегічне планування має характеристики, які в разі їх невдалого використання можуть зашкодити розробці та впровадженню стратегічних планів.

Стратегія розвитку є досить емною і багатоплановою категорією, яку можна класифікувати за різними ознаками. Даному питанню присвячені роботи І. Ансоффа, Е. Боумена, А. Градова, П. Друкера, М. Круглова, Р. Мінцберга, М. Портера, Г. Хемела й інших зарубіжних та вітчизняних дослідників. Кожен з них розробляв класифікацію стратегій розвитку в рамках тієї наочної області дослідження, що цікавить особисто його. У роботах цих авторів зустрічаються класифікації стратегії розвитку регіону по наступних ознаках:

- за типом споживачів, виділяючи стратегії, призначені для населення (диференційовані по соціальних групах, категоріях, об'єднаннях, за місцем проживання); для юридичних осіб (диференційовані по підприємствах, організаціях, їх видах) і органів територіального управління;

- за видами (споживчі, маркетингові, підприємницькі, трудові і організаційні стратегії);

- за сферою діяльності (виробництво, послуги, інфраструктура, сфера управління, соціальна сфера і ін.);

- за галузями (промисловість, сільське господарство, освіта, транспорт, зв'язок, будівництво і т. ін.);

- за напрямком (інвестиційна, інноваційна, фінансова, інституційна, розвиток імпортозамісних виробництв тощо);

- за стратегічними пріоритетами, виділяючи стратегії стабільності функціонування (вони є основними для розвитку регіону, забезпечуючи стабільність його функціонування й існування);

- за ключовими стратегіями (які чинять домінуючий вплив на конкурентоспроможність регіону, виділяючи його серед безлічі інших територій);

• за новаторськими стратегіями (які формують потенціал успіху регіону в майбутньому).

Комітет стратегічного розвитку м. Гранд Каш (Канада) визначає стратегію розвитку як "...важливий крок у бік сприяння економіці, відповідності зростаючій конкуренції і економічним тенденціям на світовому рівні, узгодженості дій з довгостроковою стратегією економічного розвитку, яка враховує як конкурентоздатну позицію співтовариства, так і потреби малого бізнесу й промисловості. Унікальне партнерство муніципальних і місцевих груп розвитку, приватного і державного секторів може сформувати вичерпну і адекватну потребам співтовариства програму вдосконалення і економічного розвитку комуни".

На думку А. Ідрісова, генерального директора і партнера компанії "Про-інвест Консалтинг", що спеціалізується на розробці стратегій розвитку великого бізнесу, володіє значними аналітичними даними по регіональному стратегічному розвитку зарубіжних країн і має конструктивні пропозиції по стратегії розвитку регіонів, "Стратегія розвитку регіону – в першу чергу, це ясне уявлення про майбутнє – таке, що розділяється найбільш активною частиною населення регіону. Процес розробки стратегії регіону, який пропонує "Про-інвест Консалтинг", складається з трьох основних завдань:

– формулювання стратегій розвитку провідних підприємств регіону (стратегічних економічних суб'єктів);
– аналіз існуючого стану і розробка рекомендацій по вдосконаленню бізнес-климату;

– аналіз стану і розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності адміністрації регіону.

Цей підхід має такі переваги:

– створення передумов для економічного зростання через ініціацію реальних і цілеспрямованих змін в стратегічних економічних суб'єктах (СЕС) регіону;

– розробка не декларативного документа, а стратегії, наповненої реальним змістом;

– збалансованість і реалістичність регіональної стратегії з урахуванням результатів стратегічного планування регіональних СЕС;

– підвищення шансів на успішну реалізацію стратегії за допомогою залучення широкої громадськості і бізнес-товариства до процесу стратегічного планування регіону через спільне бачення майбутнього;

– використання досконаліших методів аналізу бізнес-климату і розробки рекомендацій по його вдосконаленню, зокрема кластерів, що базуються на економічній теорії;

– створення ключових індикаторів (Key Performance Indicators), які дозволять здійснювати моніторинг процесу реалізації стратегії;

– проведення змін, спрямованих на підвищення ефективності адміністративного управління, а отже, підвищення вірогідності успіху реалізації стратегії.

Аналіз різних точок зору дослідників на стратегію регіонального розвитку і базові принципи стратегічного планування дали змогу представити авторське визначення стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

Стратегія соціально-економічного розвитку регіону – механізм, що забезпечує конкурентоспроможність регіону на основі:

– довготривалих цілей соціально-економічного розвитку регіону як конкурентоздатного учасника економічної системи (стратегічні цілі);

– ресурсів, які будуть використані для досягнення стратегічних цілей;

– системи управління, що забезпечує розвиток і досягнення стратегічних цілей на основі узгоджених інтересів населення, бізнесу і влади.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Отже, відповідно до проведеного аналізу підходів до визначення змісту стратегії регіонального розвитку, нами пропонується наступна загальнометодологічна схема дослідження стратегічної дії на соціально-економічні процеси в регіоні.

По-перше, дослідження стратегії регіонального розвитку необхідно починати зі встановлення її об'єктно-суб'єктної і наочної бази, якісних ознак і умов реалізації стратегічної дії в різних соціально-економічних умовах.

По-друге, специфіка умов розвитку регіонів України потребує системного підходу до аналізу суперечностей регіонального розвитку, шляхів і інструментарію їх регулювання. Перехідний характер процесів, що протікають в розвитку регіонального відтворення, викликає необхідність дослідження меж реалізації стратегічного інструментарію і ринкових можливостей соціально-економічного розвитку регіону.

По-третє, формування стратегії регіонального розвитку має базуватися на комплексному аналізі структурного і функціонального аспектів дії на регіональне відтворення. Системність даної дії, облік багаторівневості чинників, що визначають ефективність реалізації стратегії, передбачають використання системного підходу до розробки комплексу стратегічних зусиль, спрямованих на розвиток регіонального відтворення.

Список використаної літератури:

1. Варналій З.С., Мокій А.І., Новікова О.Ф., Романюк О.Ф., Романюк С.А. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку / За ред. З.С. Варналій. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
2. Пушкар З., Пушкар Б. Стратегічне планування регіонального розвитку / З. Пушкар, Б. Пушкар // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Випуск 13., 2007. – с. 14-19.
3. Хомич Л.В. Стратегія регіонального розвитку і планування території // Л.В. Хомич / Стратегічні пріоритети. – № 4 (5), 2007 р. – с. 142-149.

ШПИЛЬОВА Віра Олексіївна – кандидат економічних наук, доцент Черкаської філії Європейського університету

Наукові інтереси:

– особливості сучасних тенденцій економічного розвитку регіону, конкурентоспроможність України в порівнянні з іншими провідними країнами світу